

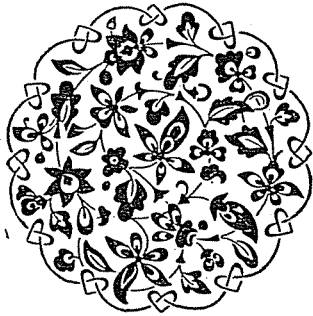
Dil

BAŞLARKEN

VE BİR KAÇ

KELİME..

Prof. Dr. F. Kadri
TİMURTAŞ

ALKİMİZ ve aydınlarımız, hususiyile öğretmen arkadaşlarımız dil konusunda şikâyetçi ve dertlidirler. Dilimizin iyi konuşulup yazılamaması, öğrencilerin hatâ yetişkinlerin dil yanlışlıklarından kurtulamamaları ve öztürkçe adı altında yeni bir uydurma yazı dilinin doğmakta olduğu, bu haklı şikâyetlerin başlıca noktalarını meydana getirmektedir.

Dilimizin iyice ve yanlışsız olarak kullanılamaması yanında, uydurma ve acıip bir dilin okul ve radyo yoluyla zorla kabul ettirilmek istenmesi, üzüntü ve endişeyi arttırmaktadır. Bir takım bilgisiz ve yetkisiz kimselerin kelime, terim ve deyimler uydurmaları ve bu gariplikleri beğenmeyenleri dil devrimi ve ilerçilik (!) adına madî ve manevî baskı altında tutmaları, durumun ağırlığını daha da fazlaştırmış bulunuyor.

HERKESİN bildiği, konuştuğu canlı dilden uzak yeni bir yazı dilinin, uydurma ve sun'î bir dilin kullanılması; bir kültür buhranı meydana getirmiştir. Türkçemiz gitgide fakirleşmekte, ifade gücünü kaybetmektedir. Büyük çapta san'at, düşünce ve ilim eserlerinin meydana gelmesi imkânsızlaşmaktadır.

Dilimizin bu durumu, aydınlarımızı düşündürmekte ve dertlendirmekte devam ediyor. Herkes bu vahim hâle bir an önce çâre bulunmasını istiyor.

Ben bu sahifelerde çıkacak yazılarımda, meseleyi ilmi bir görüşle ele alıp çözüme çalışacağım. Uydurma kelimelere sık sık dokunacağım gibi, dil yanlışları üzerinde de duracağım. Ayrıca bazı kelime, deyim ve terimlerin açıklanmasını da yapacağım. Arkadaşların dil konusunda soracakları her türlü soruları cevaplandırmak da vazifem olacaktır.

DİLİN özleştirilmesi meselesinde tutumumuz ve ölçümüz, geniş halk kitlelerinin konuştuğu canlı ve tabii dil olacaktır. Türk-

çe, Türk halkının konuştuğu dildir. Türk halkının bildiği, anladığı her kelime Türkçedir. Kelimelerin menşei değil, anlam kullanılışları önemlidir. Dilimiz üzerinde hiç bir yabancı dilin tesiri ve hakimiyetini elbette kabul edemeyiz. Başka dilden alınma gramer şekil ve kaidelerinin mutlaka atılması gerekir. Fakat yabancı asıllı olmakla beraber, dilimizde ses ve anlam değişikliğine uğramış, halk tarafından benimsenmiş, Türkçede karşılığı olmyan kelimelerin atılmasını doğru bulmuyoruz. Çünkü bunlar artık Türkçeleşmişlerdir.

Dili sadeleştirme davasına candan inanıyoruz. Yanlış, yeni bulunan kelime ve terimlerin dilin bünyesine ve gramerine uymasını istiyoruz. Biz, dilin özleşmesine değil, bu konudaki uydurma cılığa karşıyız.

DOĞA — DOĞAL

Hemen hemen bütün Türk halkının bildiği, yüzyıllardan beri severek kullandığı «tabiat» kelimesi yerine, bazı kimseler «doğa» kelimesini geçirmek istiyorlar. Batı dillerinde tabiat demek olan «nature» kelimesi, Lâtineden gelmektedir ve «doğmak, yaratılmak, meydana gelmek» manasını taşıyan bir kökten türetilmiştir. Arapça menşeli tabiat kelimesinin asıl manası «yaratılış» olduğu gibi, kelime «mizaç, huy, karakter» manasını da ifade etmektedir. Bizimkiler tabiat kelimesine Türkçe karşılık ararken, «nature» kelimesinin çıktığı kökün «doğmak» manası üzerinde durmuşlardır. Halbuki o kökün «yaratılış» manası da bulunmaktadır. Böylece «doğa» kelimesi gibi meselâ «yaratıla» kelimesi de meydana getirilebilir.

«Doğa» kelimesi yalnız mefhum itibariyle değil, gramer bakımından da yanlıştır. Çünkü «a, e» eki daha çok zarf-fiil meydana getiren bir ektir. Bu ek ile fiillerden isim de yapılmakla beraber, ekin kullanılışı ümûmî ve kıyâsi değildir. Yani ek, işlek eklerin dışındadır. İşlek olmyan eklerle ise, yeni kelimeler teşkil edilemez.

Doğa kelimesinin mefhum ve gramer şekli yönlerinden yanlışlığı yetmezmiş gibi, bu kelimelerden ayrıca «tabii» manasına «doğal» kelimesi de türetilmiştir. «Doğal» kelimesi büsbütün yanlıştır. Hatta Türkçe sayılmaz. Çünkü dilimizde nisbet ifade eden bir «-L» eki bulunmamaktadır. Bu nisbet eki «-L», Fransızcadır.

TÜRKÇEDE bulunmyan bir ekle meydana getirilmiş olan «doğal» kelimesinin, kullanılışında da bâzı hatalar ve aksaklıklar göze çarpmaktadır. Dilimizdeki tabii kelimesi, bilindiği üzere hem «tabiata ait, doğuştan, cibili, sun'î olmyan, natürel», hem de «fevkalâde olmyan âhenksiz ve düzensiz bir yanı bulunmyan, normal» manaları taşımaktadır. Mâna itibariyle «tabiata ait, natürel» karşılığı meydana getirilen «doğal» kelimesinin «normal» karşılığı da kullanılması garip kaçmaktadır.

İLETMEK

İstanbul ağzında ve dolayısıyla yeni yazı dilimizde yer alması

oldukça yeni olmakla beraber, «iletmek» kelimesi Anadolu halk ağızlarında ve eski dilinde dâima kullanılmıştır. İletmek, «götürmek, nakletmek» demektir. «Selâm iletmek, haber iletmek» gibi deyimler, dolayısıyla kelime «tebliğ etmek» manası da kazanmıştır.

İletmek kelimesini bazı kimse-ler, yanlış olarak «göndermek» manasına kullanıyorlar. Bazan mektup ve kartlarda «selâm ve saygılarımı iletirim» gibi cümlelere teşâdüf edilmektedir. Böyle bir kullanılış yanlıştır. Yeni veya değişik kelimeler kullanmağa özenirsek, bunların doğru olmasına da dikkat etmek gerekir.

Fatih devrinde

Bir FETVA

Fahreddin Âcemi, Fatih devrinin büyük âlimlerindendi. Doğruluğu ve yüksek seciyesi ile kendisini Hz. Fatih'e sevdirmişti. Bu devirde Hurufîlik de çok yayılmıştı. Hatta o kadar ki, Hurufiler Hz. Fatih'i bile kendi safalarına çekebilmek için büyük gayretler sarfediyorlardı. Hazretin geniş müsamahasına sığınan Hurufiler, saraya da girip çıkmaya başlamışlar ve bunların bazıları, sarayda Pâdişah tarafından hüsn ü kabule mazhar olur hale gelmişti. Vezir-i Âzam Mahmut Paşa, bundan endişelenmeye başlamış ve Hünkâr'ın onlara meyletmesinden korkmuştu. Fakat Fatih'e bir şey söylemeye cesaret edemiyordu. Nihayet meseleyi Fahreddin Âcemi'ye açtı. Müfti, kendisine Mahmut Paşa tarafından nakl ve rivayet edilenleri taraflarının ağzından işitmek istedi.

Bir gün Mahmut Paşa, Huru-

filerin reisi Fazl'ı Tebrizî taraflarını konağına ziyafete davet etti. Müfti efendiyi de kimsenin göremeyeceği bir yere sakladı. Yemekten sonra Mahmut Paşa misfairleri ile sohbet başlandı. Söz, Fazl'ı Tebrizînin fikirlerine ve tarikatına intikal etti. Fahreddin Âcemi, saklandığı yerden bütün sohbeti dinliyordu. Nihayet düşünce ve itihâdına aykırı fikirleri işitir işitmez kendini tutamadı, bulunduğu yerden fırladı. İmî delilleri karşısında dayanamayıp susmaya mecbur olan muarızlarını kaçmaya mecbur etti. Öyle ki, Pâdişah'ın huzuruna kadar takipten vazgeçemedi. Fatih Sultan Mehmet, bu hale sükût ile mukabele etti. Fakat Fahreddin Âcemi, bununla da yetinmeyerek muarızlarını Edirnedeki üç şerifeli camiye getirdi. Halkın önünde muarızlarının fikir ve delillerini birer birer çürüttü. Neticede kanlarının akıtılmasına fetva verdi.